

Berta Tibor

NYELV ÉS IDENTITÁS: A KATALÁN ESETE

Amik figyelemmel követték az utóbbi időszakban a Katalónia esetleges politikai önállósodásával kapcsolatos spanyolországi fejleményeket és az azokhoz társuló, egyre élesebb politikai vitákat, megfigyelhették, hogy a függetlenedési törekvésekkel összefüggésben nyilvánosan megszólaló politikai szereplők önmeghatározásuknak megfelelően eltérő nyelvet választanak. A függetlenségpártiak szinte mindig a régió saját nyelvét, a katalánt használják, jelezve, hogy elsősorban katalánnak tartják magukat, míg az egységpártiak inkább spanyolul tartják beszédeiket, mivel egyaránt vallják magukat spanyolnak és katalánnak. Figyelembe véve David Crystal megállapítását, mely szerint „az egyén nyelvi identitásának kérdése sehol nem merül fel markánsabban, mint az etnikai és nemzeti hovatartozással kapcsolatban”, és „a kialakuló nemzeti identitásnak [...] talán leggyakoribb szimbóluma a nyelv”,¹ a fentebb említett tény egyáltalán nem meglepő. Puskás Tünde is megemlíti, hogy „a nyelvi identitás és a nyelvhasználat kérdéseinek nagymértékű egymásra hatásának” eredménye, hogy a nyelv „az egyes politikai és etnolingvisztikai csoportok közti hatalmi harcok eszközévé vált”.² A fenti megállapítások a katalánokra is érvényesek, akik önmeghatározásában központi helyet foglal el a saját nyelv és annak használata. Nemes Krisztina szerint „a katalán nacionalizmusról megállapítható, hogy a katalán nyelvvédelem köré, abból kiindulva szerveződött”,³ így a katalánok politikai törekvéseinek megértéséhez mindenképpen ismernünk kell nyelvük legjellemzőbb vonásait és történetét. Éppen ezért a továbbiakban a katalán nyelv besorolásával kapcsolatos tudományos vélemények rövid bemutatása után áttekintjük a katalán nyelvterület történetét, majd összegezzük jelenlegi geo- és szociolingvisztikai jellemzőit, valamint jogi státuszát, különös figyelmet szentelve a nyelvhasználat történeti fejlődésének és a nemzeti identitás alakulásában játszott szerepének.

A katalán egyike a latin beszélt változatából származó újlatin nyelveknek, amely a Pireneusokból a 8. századtól kezdődően különböző történeti okok miatt – melyeket később részletesebben áttekintünk – el-

1 David CRYSTAL, *A nyelv enciklopédiája*, Osiris, Budapest, 1998, 51.

2 PUSKÁS Tünde, *Nyelv, identitás és nyelvpolitika Európában*, Fórum Társadalomtudományi Szemle 2. (2000/1.), 69–84.

3 NEMES Krisztina, *Függetlenség – Allam – Nyelv: Katalónia különös esete*, Létünk 2015/2., 124.

terjedt az Ibériai-félsziget keleti sávjában és a Földközi-tenger nyugati medencéjének szigetein. Az első romanista nyelvészek egy része eleinte a Dél-Franciaországban beszélt, néha provanszálnek is nevezett okcitan nyelvjárásának tartotta,⁴ a tudományos közvélemény tulajdonképpen csak a korábbi álláspontját módosító Wilhelm Meyer-Lübke 1925-ben megjelent tanulmányának hatására ismerte el önálló nyelvként.⁵ A katalán nyelv strukturális rendszerének részletes bemutatása nélkül⁶ itt és most csak annyit emelünk ki, hogy az okcitánhoz – és a franciához – fűződő szorosabb kapcsolatát látszanak igazolni a szókincs olyan elemei, amelyekben a katalán a spanyoltól és a portugáltól eltérő lexikai egységeket használ; például kt. ok. fr. *oncle*, sp. *tío*, pt. *tio* 'nagybácsi', kt. ok. *poma*, fr. *pomme*, sp. *manzana*, pt. *maçã* 'alma', kt. *cama*, ok. *camba*, fr. *jambe*, sp. *pierna*, pt. *perna* 'lábszár', kt. *bullir*, ok. *bolir*, fr. *bouillir*, sp. *hervir*, pt. *ferver* 'fornni', kt. *menjar*, ok. *manjar*, fr. *manger*, sp. pt. *comer* 'enni', kt. ok. *arribar*, fr. *arriver*, sp. *llegar*, pt. *chegar* 'megérkezni', kt. ok. *trobar*, fr. *trouver*, sp. pt. *encontrar* 'megtalálni', kt. ok. *formatge*, fr. *fromage*, sp. *queso*, pt. *queijo* 'sajt'. Ugyanakkor az ibériai újlatin nyelvekkel való kapcsolatát jelzik az alábbi szavak, melyek esetében a katalán a spanyol és portugál, nem pedig az okcitan és francia mintát követi: sp. pt. kt. *apagar*, ok. *atudar*, fr. *êteindre* 'eloltani', sp. kt. *callar*, pt. *calar*, fr. *taire* 'elhallgatni', sp. pt. kt. *despertar*, fr. *éveiller* 'felkelteni', sp. pt. kt. *matar*, ok. *tuar*, fr. *tuer* 'megölni'.⁷ Éppen ez a kettősség volt az, ami a 20. század első felében meglehetősen komoly, némiképp politikai színezetű tudományos vitát váltott ki a katalán úgynevezett galloromán, illetve iberoromán jellege mellett érvelő kutatók között.⁸ A nyelvészek ma egyetértenek abban, hogy a katalán legközelebbi nyelvrokona az okcitan, és amint az alábbiakban látni fogjuk, ez a szoros kapcsolat nemcsak nyelvi jegyeik közötti hasonlóságokon, hanem történeti és kulturális tényezőkön is alapul.

Mint arra fentebb utaltunk, a katalán nyelv bölcsőjének a Pireneusok vidéke tekinthető, amely a 8. században az Ibériai-félszigetet csak-

4 Lásd: Eva SEIFERT, *Das Katalanische in den Werken von Friedrich Diez = Homenatge a A. Rubió i Lluch*, I, Estudis Universitaris Catalans 21. (1936), 193–199. És Wilhelm MEYER-LÜBKE, *Grammaire des langues romanes*, I, Welter, Paris, 1890, 14.

5 Wilhelm MEYER-LÜBKE, *Das Katalanische. Seine Stellung zum Spanischen und Provenzalischen, sprachwissenschaftlich und historisch dargestellt*, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg, 1925.

6 A katalán nyelvi rendszerét részletesen leírja Kiss Sándor szócikke a következő enciklopédikus kötetben: *A világ nyelvei*, szerk. FODOR István, Akadémiai, Budapest, 1999, 680–684.

7 Germà COLÓN, *El lèxic català dins la Romània*, Universitat de València, València, 1993, 22–23.

8 A tudományos vitákról részletesen olvashatunk magyarul a következő tanulmányban: BERTA Tibor, *A katalán az iberoromán nyelvek között = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Hispánia, Szeged, 2001, 87–95.

nem teljesen meghódító muzulmánok által uralt területek északi határvidéke volt, és ahol a velük szembenálló frank uralkodók létrehozták a *Marca Hispanica* néven ismert ütközőzónát. Az ennek részét képező, a frank fennhatóságtól fokozatosan függetlenedő katalán grófságok alkották – Anderle Ádám szavaival élve – „a jövődő Katalónia szívét”,⁹ amely még jó ideig viselte a valamikori frank államhoz fűződő politikai, dinasztikus és gazdasági kapcsolatok örökségét, kulturális szempontból pedig az okcitan hatást. Egyes nyelvtörténészek kiemelik, hogy a 12. és a 13. század során keletkezett irodalmi és jogi szövegekben előfordul, hogy a *katalán* és *provanszál* terminusok egyaránt utalnak a ma a spanyolországi Katalóniához, illetve a franciaországi Provence-hoz tartozó területek lakóira.¹⁰ A frank és a hispániai államok érdekszférájának határán lavírozó hajdani kis kiterjedésű katalán államalakulatok emlékét őrzi az az Andorra, amelynek államfői tisztségét formailag ma is a francia elnök és a katalóniai Urgell püspöke megosztva viseli. A 12. században Katalónia már a vele nyugaton szomszédos Aragóniával alkotott államszövetséget ugyanazon uralkodócsalád fősege alatt, és ez az aragón-katalán perszonálunió a 13. század közepére elhódította a muzulmánoktól az Ibériai-félsziget keleti sávját – egészen a mai Valencia tartomány déli csücskéig – és a Baleár-szigeteket, majd a 14. és a 15. század folyamán a Földközi-tengeren terjeszkedve átmenetileg uralma alá hajtotta Szardíniát, Szicíliát és a Nápolyi Királyságot is. A 15. század tekinthető az aragón-katalán államszövetség, valamint a katalán nyelvű irodalom és kultúra aranykorának, melynek központjává ekkorra Valencia vált, mely nemcsak kiemelkedő költők és írók – mint például Ausiàs March és Joanot Martorell –, hanem két pápa – III. Kallixtusz és VI. Sándor – szűkebb hazája is volt. A költészet nyelve ekkor vált katalanizmusokkal tűzdelt provanszálból fokozatosan inkább provanszál elemeket is tartalmazó katalánná,¹¹ túljutva ezzel az okcitanhoz viszonyított önmeghatározás korszakán. Ugyanakkor a muzulmánok elleni harcban leginkább megerősödött két ibériai királyság, Kasztília és Aragónia 1474-ben történt – bár csupán az uralkodó személyének azonosságán alapuló – egyesítése és a kasztíliai spanyol nyelv presztízisének rohamos növekedése következtében már ekkor megkezdődött a katalán nyelv használatának hanyatlása. A 15. század vége és a 16. század eleje által alkotott időszak-

9 ANDERLE Ádám, *Spanyolország története*, Pannonica, Budapest, 1999, 41–42.

10 ANTONI FERRANDO FRANCÉS – MIQUEL NICOLÁS AMORÓS, *Història de la llengua catalana*, UOC/Pòrtic, Barcelona, 2005, 64.

11 MANUEL SANCHIS GUARNER, *La llengua dels valencians*, Tres i Quatre, València, 1992, 137.

ban csökkent a társadalmi és politikai élet vezető rétegét képező nemes-ség katalán jellege,¹² és a spanyol vált a királyi kancellária nyelvén.¹³ A jelentősebb katalán költők közül például Joan Boscà spanyol névvel, Juan Boscánként „az V. Károly birodalma által kínált univerzalitás és talán a spanyol egységesülési tendencia és nyelvi kultusz hatására”¹⁴ spanyolul írta legjelentősebb műveit. Hozzá kell tenni azonban, hogy a 18. század elejéig tartó időszakban konkrét rendelkezések nem tiltották a katalán és a többi kisebbségi nyelv használatát a spanyol korona felségterületén.¹⁵ A Habsburg-korszak vége felé, 1659-ben azonban Észak-Katalónia az úgynevezett pireneusi béke értelmében Franciaországhoz került¹⁶ – ez a mai Pyrénées-Orientales –, és itt a katalán nyelv helyzete rövidesen romlani kezdett, mivel XIV. Lajos egy 1700-ban kiadott ediktumában megtiltotta a katalán nyelv használatát, mondván, az „ellentétes a francia nemzet méltóságával”.¹⁷ Hamarosan a Spanyolországban maradt katalán nyelvterületen is megjelentek a nyelvhasználatot korlátozó intézkedések, melyek összhangban voltak a Habsburg-Bourbon örökösödési háború (1701–1714) eredményeként trónra kerülő Bourbon-dinasztia központosító törekvéseivel, melyeknek célja Anderle Ádám megfogalmazása szerint „korszerű »össz-spanyol« abszolutista intézményrendszer” kiépítése volt.¹⁸ Valencia, Aragónia, majd Katalónia is elveszítette a kereskedelem és a jog terén korábban tiszteletben tartott kiváltságait,¹⁹ de az egységességre való törekvések kiterjedtek a nyelvhasználatra is: a kasztíliai spanyol vált a közigazgatás általános nyelvén,²⁰ majd királyi rendeletek sora intézkedett a spanyolnak az alap- és középfokú oktatásba és a törvénykezésbe való bevezetéséről (1768), a spanyol nyelvű könyvelés kizárólagosságáról (1772) és a nem spanyol nyelvű színdarabok bemutatásának megtiltásáról (1799).²¹ Ebben az időszakban az egyedüli kivételt az örökösödési háború következtében átmenetileg (1708–1802) a liberális felfogású brit fennhatóság alá került Menorca

12 Josep M. NADAL – Modest PRATS, *Història de la llengua catalana. Dels orígens al segle XV*, Edicions 62, Barcelona, 432.

13 *Uo.*, 441–444.

14 BÁN Mónika, *Juan Boscán poétikája = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Híspánia, Szeged, 2001, 73.

15 Francesc FERRER I GIRONÈS, *La repressió de la llengua catalana*, Serra d’Or 2002, 18–21.

16 Fernando GARCÍA DE CORTÁZAR – José Manuel GONZÁLEZ VESGA, *Spanyolország története*, Osiris, Budapest, 2001, 219.

17 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 243.

18 ANDERLE, *I. m.*, 97.

19 GARCÍA DE CORTÁZAR – GONZÁLEZ VESGA, *I. m.*, 244.

20 *Uo.*, 264.

21 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 282.

szigete jelentette, ahol nem volt érvényben a nyelvhasználatot érintő korlátozás.²² A 18. század végére a katalán nyelv presztízse oly mértékben visszaesett, hogy Antonio de Capmany katalán származású spanyol filozófus, történész és politikus a spanyolt tartotta „a [spanyol] nemzet általános nyelvének”, míg a katalánról 1791-ben azt írta, hogy noha korábban „nemzeti nyelv és nem helyi tájnyelv volt”, most már „elavult, provinciális, az írásbeliség számára halott nyelv”.²³ Ráadásul a művelt irodalmi és hivatalos írásbeliség kohéziós és centralizáló hatásának hiánya miatt növekedtek az egyes földrajzi nyelvváltozatok közötti eltérések, ami hozzájárult az egyes régiók saját identitásának erősödéséhez is. Ekkoriban a nyelv iránt érdeklődő szerzők gyakran egy-egy helyi nyelvváltozat sajátosságait és szépségét taglalják.²⁴ A fentebb ismertetett 18. századi intézkedéseket gyakran szokták az örökösödési háború során a Habsburgokat támogató katalánok nemzeti érzésének letörését célzó elnyomó nyelvpolitikai törekvéseként értelmezni,²⁵ de ezek a nyilvánvalóan az állam központosítását és egységesítését szolgáló hivatott rendelkezések tágabb kontextusba helyezve nem tekinthetők egyértelműen és kizárólagosan a katalán nemzeti önazonosság megszüntetésére irányuló intézkedéseknek. Bizonyos vélemények szerint például az említett 1799-ben kihirdetett királyi rendelet nem a kisebbségi nyelvhasználat, hanem az akkoriban nagyon gyakran játszott olasz nyelvű darabok ellen irányult, és a színháztulajdonosok tiltakozásának hatására két év múlva vissza is vonták.²⁶ Ráadásul – ahogy arra Anderle Ádám felhívja a figyelmet – olyan egységesítő intézkedések, mint a vámhatárok felszámolása, kifejezetten kedveztek az aragóniai, valenciai és katalán kereskedőknek, akik ekkortól fértek hozzá a korábban számukra tiltott gyarmati kereskedelemhez.²⁷ Emellett a kormányzás hatékonyságát és a közigazgatás működését elősegítő egységes nyelvhasználatra való törekvés egyáltalán nem egyedi eset; más államokhoz hasonlóan nagyjából ugyanebben az

22 *Uo.*

23 Antonio de CAPMANY, *Libro del consulado de mar*, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, Barcelona, 1965 (1791), 38.

24 Lásd például Carles ROS *Epítome del origen y grandezas del idioma valenciano* (Valencia, 1734) és Antoni FEBRER i CARDONA *Principis generals de la llengua menorquina* (Maó, 1804) című műveit. Előbbi a valenciai, utóbbi a menorcai „nyelvnek” szentelt korabeli munka.

25 Wolfgang PÖCKL – Franz RAINER – Bernhard PÖLL, *Introducción a la lingüística románica*, Gredos, Madrid, 211–212.

26 M. Teresa JULIO, *Rojas Zorrilla en Barcelona. Aproximación histórica a la cartelera teatral (1718–1900)*, = *Actas de las XXX Jornadas de Teatro Clásico de Almagro*, coord. Felipe B. PEDRAZA JIMÉNEZ – Rafael GONZÁLEZ CAÑAL – Almudena GARCÍA GONZÁLEZ, Ediciones de la Universidad de Castilla – La Mancha, Almagro, 2008, 45.

27 ANDERLE Ádám, *I. m.*, 94–95.

időszakban – 1784-ben – lépett életbe Magyarországon II. Józsefnek a német nyelvet hivatalossá tevő nyelvrendelete, hogy „nagy hasznára szolgáljon az a közjónak, ha az egész monarchiában csak egy nyelv uralkodjék”.²⁸ Ugyanakkor – ahogy Szajbély Katalin fogalmaz – „az egységesítő, centralisztikus törekvések egyik legkézenfekvőbb eszköze volt a kisebbségi nyelv használatának tiltása, a legszűkebb magánszférára való visszaszorítása”,²⁹ ezért az eredeti szándék szerint talán észszerű rendelkezéseket Magyarországhoz hasonlóan Katalóniában is a nemzeti önérzetet sértő elnyomó intézkedéseként értelmezték, és így élnek a katalán köztudatban. Éppen ezért, amikor a 19. század első évtizedeiben a romantika kulturális áramlataival Európa-szerte szárnyra kapó nemzeti érzés Katalóniában is éreztette hatását, és ennek nyomán kibontakozott a katalán nemzeti újjászületést szorgalmazó, *Renaixença* – azaz ’újjászületés’ – néven ismert mozgalom, az a katalán identitás elsődleges jelképének tekintette a katalán nyelvet.³⁰ A század végén megerősödő, valamiféle önállóságot követelő, ideológiai szempontból meglehetősen heterogén politikai erőket összekötő kapocs éppen az a meggyőződés volt, amely szerint „a nyelv kétségkívül a Katalóniát jellemző közös identitás jele”.³¹ Erőfeszítéseket tettek az önkormányzat visszaszerzésére és a katalán nyelv használatának normalizálására, és bár ezt a folyamatot Primo de Rivera diktatúrája (1923–1930) megakasztotta, az 1931-ben létrejött – rövid életű – második spanyol köztársaság megadta az autonómiát Katalóniának, és hivatalos státuszt biztosított a katalán mellett a baszk és a galíciai nyelvnek is. Az ezt követő, 1936 és 1939 között dúló polgárháborúból győztesen kikerülő Francisco Franco „centralizált, hivatalosan egynyelvű állama” az egységes spanyol nemzet ideáljának alapjára helyezkedett, és legnyilvánvalóbban éppen nyelvpolitikájában törekedett a homogenizálásra,³² betiltva a katalán és a többi regionális nyelv hivatalos használatát. Az 1978-ban elfogadott, ma is érvényes spanyol alkotmány helyreállította a kisebbségi nyelvek hivatalos státuszát, de a gazdasági potenciáljának és idegenforgalmi vonzerejének köszönhetően a belső migráció egyik célpontjává vált Katalóniában a katalán anyanyelvűek aránya jelentősen csökkent.

28 II. József nyelvrendeletének ismertetése Barczafalvi Szabó Dávid kommentárjával = *Magyar Hírmondó. Az első magyar nyelvű újság*, szerk. Kókay György, Gondolat, Budapest, 1981, 165.

29 SZAJBÉLY Katalin, *Kisebbségi kérdés Spanyolországban*, Kisebbségkutatás 2003/4., 700.

30 FERRANDO FRANCÉS – NICOLÁS AMORÓS, *I. m.*, 319.

31 *Uo.*, 313.

32 PUSKÁS Tünde, *I. m.*

Az ismertetett történeti fejlődés eredményeként ma a katalán nyelv helyzete földrajzi, jogi és társadalmi szempontból is rendkívül összetett. Nyelvterülete négy államra terjed ki, és teljes lakossága meghaladja a tizennégymilliót; ebből a hivatalos felmérések alapján nagyjából tízmillió használja a katalánt, akiknek körülbelül a fele tartja azt anyanyelvének.³³ Fontos azonban kiemelni, hogy a nyelvi kompetencia megítélése összetett kérdés, mert a nyelvi készségeket – azaz a beszédkészséget, az íráskészséget, a hallott, illetve olvasott szöveg értését – illetően az egyes nyelvhasználók eltérő adatokat szolgáltathatnak. Egy 2013 és 2015 között készült szociolingvisztikai felmérés adatai szerint Katalóniában a lakosság 94,3 százaléka ért és 80,4 százaléka beszél is katalánul, s míg 82,4 százaléka képes olvasni, 60,4 százaléka pedig írni is tud ezen a nyelven.³⁴ Maga a nyelv az említett területeken eltérő súllyal és jogi státusszal rendelkezik. A Pireneusokban elhelyezkedő Andorrai Hercegségnek a katalán az egyedüli hivatalos nyelve, azonban az azt használó mintegy 67 000 fő elenyésző arányt jelent a katalánul beszélő össznépeséghez képest. Mintegy 47 000 fő beszél valamilyen jogi státusz nélküli változatát Spanyolország Aragónia nevű tartományának keleti sávjában, 150 000 a délkelet-franciaországi Pyrénées-Orientales megyében és nagyjából 27 000 az olaszországi Szardínián elhelyezkedő Alghero – katalánul *l'Alguer* – városában. A katalánul beszélő népesség túlnyomó többsége azonban – összesen mintegy kilencmillió fő – Spanyolország három keleti autonóm tartományában – Katalóniában, Valenciában és a Baleár-szigeteken – él, ahol nyelvük úgynevezett társhivatalos státusszal rendelkezik;³⁵ ezen belül a katalánul beszélők csaknem kétharmada éppen Katalóniára jut, ami érthetővé teszi, hogy itt a nyelv a régió önazonosságában jelentős szereplővé válhatott. A társhivatalos státusz az egész spanyol állam területén hivatalos kasztíliai spanyoléval azonos nyelvi jogokat biztosít a katalán ajkúak számára, ugyanakkor érvényessége az említett tartományokra korlátozódik. Ez a szabályozás nagy előrelépés a korábbi történeti korszakokhoz és a nyelvterület egyéb részeihez képest, ugyanakkor némiképp aszimmetrikus helyzetet hozott létre. Az államnyelvként elismert spanyollal

33 *Coneixements, usos i representacions del català al conjunt del domini lingüístic*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 2013–2015. http://llengua.gencat.cat/web/.content/documents/dadesestudis/altres/arxiu/Coneixements_usos_representacions_catala_conjunt_domini_linguistic.pdf

34 *Uo.*

35 *Plataforma per la llengua, INFORMECAT 2016. 50 dades sobre la llengua catalana*, Barcelona, 2016.

szemben – melynek ismeretét az alkotmány minden állampolgártól elvárja – a csupán regionálisan használható katalán a gyakorlatban akkor is hátrányban van, ha jogi értelemben elméletileg nem ez a helyzet. Ez különösen fontos szempont Katalóniában, ahol a lakosság több mint fele ma a spanyolt tartja az identitását jelképező nyelvnek.³⁶ Éppen ezért a katalánok számára, akik Major László szerint „önmagukat nem nemzeti kisebbségként, hanem kisebbségi nemzetként határozzák meg”, a „nemzeti megmaradás egyik legfontosabb eszköze a nyelvpolitika”,³⁷ melyet a spanyol alkotmány értelmében elsősorban az egyes régiók saját önkormányzati törvénye határoz meg.³⁸ Ahogy arra Nemes Krisztina utal, a katalán önkormányzati törvény nem csak azt rögzíti, hogy a katalán Katalónia saját nyelve, de ezt teszi meg a tartományban a közoktatás nyelvének is, és azt is kimondja, hogy mindkét hivatalos nyelv ismerete kötelező minden katalán – azaz katalóniai lakcímmel rendelkező spanyol állampolgár – számára.³⁹ A saját nyelvre való utalás nemcsak a spanyollal szembeni történeti elsőbbség és preferencia kinyilvánítása, hanem a katalán önkormányzatiság sajátos mivoltának megfogalmazása is; a spanyol közigazgatást alkotó autonóm közösségek többsége ugyanis – Katalóniától eltérően – nem rendelkezik saját nyelvvel; a „más nyelven beszél” fogalmára pedig könnyen alapozható a „másik nemzetet alkot” következtetés. Ezzel összefüggésben a csak katalán nyelvű közoktatásra törekvő nyelvpolitika legfőbb célkitűzése a fentebb leírt történelmi okokra visszavezethető spanyol hatásnak kitétt Katalónia újrakatalanizálása, ami nem csupán a nyelvismeret bővítését és mélyítését, hanem azon keresztül a kulturális és társadalmi identitás erősítését is jelentheti. Persze ez a katalán nyelv és identitás fenntartását szolgáló nyelvpolitika a nem katalán anyanyelvű lakosságra nézve hátrányokkal jár, ezért érthető módon Katalónia határain túlmutató társadalmi és politikai feszültséget kelt Spanyolországban. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a nyelv és az identitás ilyen mértékű összefonódása másutt egyenesen a katalán nyelvterület tudományosan elfogadott egységének megkérdőjelezését eredményezte. A Katalóniával délen szomszédos Valencia autonóm közösségben a helyi sajátosságokkal rendelkező nyelvváltozatot a saját öntudattal rendelkező helyi lakosság nagy része

36 NEMES Krisztina, *I. m.*, 122–123.

37 MAJOR László, *A mai Katalónia = A magyar–katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, *Hispania*, Szeged, 2001, 23.

38 *Spanyolország alkotmánya*, 3. cikkely, 2. bekezdés, *Magyar Kisebbség* 11. (1998/1.), <http://epa.oszk.hu/02100/02169/00008/m980119.htm>

39 NEMES Krisztina, *I. m.*, 119–121.

előszeretettel nem katalánnak, hanem valenciainak nevezi, és felmérések szerint a katalántól eltérő nyelvnek tartja.⁴⁰ A valenciai önkormányzati törvény diplomatikusan a *valenciai nyelv* – azaz *llengua valenciana* – elnevezéssel utal a közösség saját nyelvére, amely értelmezhető ‘valenciai katalán nyelv’ és ‘valenciai, azaz nem katalán nyelv’ jelentéstartalommal is. Érdekesség, hogy egy valenciai kulturális intézet olyan alternatív helyesírást közölt, használ és propagál, amely sok tekintetben eltér az említett törvény által a valenciai nyelvi norma ügyében hivatalos intézményként megjelölt *Academia Valenciana de la Llengua* által kidolgozott, általánosan elfogadott, a katalán nyelvi egységgel összhangban lévő helyesírási szabályzattól, és ezzel Valencia nyelvi és kulturális különállását sugallja. Visszatérve a katalóniai helyzethez, azt is érdemes megemlíteni, hogy az ottani önkormányzati törvény törekszik a katalán nyelv használatának a nemzetközi szinten való normalizálására is, és megfogalmazza azt a célkitűzést, hogy a katalán az Európai Unió hivatalos nyelvvé váljék.⁴¹ A jelenlegi uniós szabályok értelmében ugyanis – számos sokkal kevesebb beszélővel rendelkező nyelvvel ellentétben – a katalán nem kaphatja meg ezt a jogállást. Ugyanakkor a katalán nyelv iránti nemzetközi érdeklődés jelentőségét jelzi, hogy a katalán kultúra terjesztéséért felelős barcelonai Ramon Llull Intézet adatai szerint a világ több mint százötven egyetemén lehet katalánul tanulni;⁴² Magyarországon az Eötvös Loránd Tudományegyetemen 1971, a Szegedi Tudományegyetemen 1996 óta van erre lehetőség, de a hazai katalanisztika gyökerei a 20. század elejéig visszanyúlnak.⁴³

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy a katalán identitás kialakulásában a nyelv jelentős szerepet játszott, és története szorosan összefonódott a politikatörténettel. Nem csupán arról van szó, hogy a katalán nyelvű irodalom virágkora egybeesik a katalán nyelvű területek politikai értelemben vett fénykorával, míg a nyelvhasználat kezdetben spontán hanyatlása, majd intézményes korlátozása egyúttal a jogi, közigazgatási és politikai önállóság megszűnésének korszakát jelenti a katalánok szá-

40 VÍCTOR AGULLÓ CALATAYUD, *Análisis de la realidad sociolingüística del valenciano*, Papers 96/2 (2011), 511.

41 *Estatut d'autonomia de Catalunya*, Parlament de Catalunya, Barcelona, 2016, 6. cikkely, 3. bekezdés.

42 *El català a les universitats del món: 30 anys formant professorat i creant xarxa*, Institut Ramon Llull, Barcelona, 2016.

43 Erről részletesebben lásd: FALUBA Kálmán, *A magyar katalanisztika múltja és jelene = A magyar-katalán kapcsolatok ezer éve*, szerk. ANDERLE Ádám, Hispánia, Szeged, 2001, 27–29.

mára. Ezen túlmenően megállapítható, hogy a homogenizálásra törekvő és az azzal szembenálló politikai és társadalmi erők egyaránt a nyelvet tekintették és tekintik ma is az identitás legfontosabb jelképének, ezért az a 19. században feléledő katalán nacionalizmus legfőbb szimbólumává és a mai függetlenségi törekvések eszközüvé vált. A katalán nyelv azonban az aktuálpolitikai vonatkozásoktól függetlenül is figyelmet érdemel, hiszen irodalmi hagyományát és jelenlegi beszélőinek számát tekintve is egyike az Európai Unióban hivatalos státusszal nem rendelkező legjelentősebb nyelveknek.